

Syödäänkö siemenperunat

Tapio Markkanen

Hallitusohjelma ja valtioneuvoston vuosiksi 1999–2004 vahvistama koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma ovat julistaneet Suomen tulevaisuuden rakentuvan tiedon ja osaamisen perustalle ja tulkinneet sen tarkoittavan määrätietoista panostamista korkeatasoiseen koulutukseen ja tutkimukseen.

Valtion tiede- ja teknologianeuvoston katsaus 2000 muuttaa hallitusohjelman ja kehittämissuunnitelman konkreettiseksi tavoitteiksi ja niiden vaatimiksi luvuiksi sekä esittää samalla niille täsmällisiä perusteluja. Suomen tutkimuspanostus on kasvanut 1990-luvun alun runsaasta 2%:sta yli 3%:n ja kasvaa edelleen. Vuosikymmenen puolivälistä lähtien yli puolet maamme tutkijavoimasta työskentelee yrityksissä, ja kasvu on OECD-maiden nopeimpia. Enää ei siis takavuosien tapaan kysellä, kuka tohtoreita haluaa. Tuoreen selvityksen mukaan vuosina 1995–99 tutkijakouluista valmistuneesta lähes 900 tohtorista vain kolme oli työtä vailla. Se on vähän, kun vuosittain suoritettujen tohtorintutkintojen määrä on kasvanut vuoden 1991 runsaasta 500:sta melkein 1200:aan. Tietointensiivisen tuotannon merkitys näkyy erityisen selvästi korkean tekniikan tuotteiden ulkomaankaupassa. Sen viennin arvo oli 1990-luvun alussa noin 6 miljardia markkaa, vuonna 1998 jo 44 miljardia. Samaa viestii valtion omaisuuden kasvu. Muutama vuosi sitten valtion omaisuus oli luettavissa miljardeissa, nyt sadoissa miljardeissa markkoissa. Käytetyn ratakiskon tai puhelinlangan arvo ei ole merkittävästi noussut, vaan vaurastuminen on johtunut valtionyritysten tieto- ja osaamispääoman kasvusta, ja se on syntynyt koulutuksen ja tutkimuksen kautta.

Luulisi siis että kansakunnan menestyksen avaintekijäksi osoittautuneet yliopistot olisivat julkisen vallan erityisen huolenpidon kohde, varsinkin kun talous – yritysten toinen toistaan lihavimmat tulokset ja rahan karttuminen valtion kassaan – antaa siihen mitä parhaat edellytykset. Luulisi, mutta todellisuus on toinen.

Yliopistojen rahoitus tulee pääasiassa kahta kautta, perusrahoituksena ja ulkopuolisena rahoituksena. Ulkopuolisen rahoituksen tärkeimpiä osia ovat Suomen Akatemian ja Tekesin sekä yritysten ja esimerkiksi kuntien erilaisiin määräaikaisiin tutkimushankkeisiin myöntämät varat. Suomen bruttokansantuotteen tutkimusrahoitusosuuden maailmanennätyskasvu on tapahtunut lähinnä ulkopuolisen rahoituksen puolella. Vahvistuminen on sinänsä hyvä, huolestuttavaa on kuitenkin julkisen rahoituksen osuuden jatkuva pieneneminen yksityisen rinnalla. Se on nyt painumassa alle 30 %:n.

Yliopistot antavat opetuksen, harjoittavat perustutkimusta, pitävät yllä kirjastoja ja tietopalveluja, tutkimuslaitteita, laboratorioita ja kenttäasemia, hankkivat kemikaalit, näytteet ja muut tutkimuksen ja opetuksen vaatimat materiaalit sekä pitävät yllä koko toiminnan vaatimat tilat valtion budjetissa osoittamalla toiminta- eli perusrahoituksella. Yliopistot saavat tämän rahan lähes kokonaan tulossopimuksessa määriteltujen tulostavoitteiden eli maisterin- ja tohtorintutkintojen perusteella. Perusrahoituksella kustannetaan siis kaikki se, jonka varassa yliopistoissa annetaan korkeinta opetusta.

Opetusministeriön asettama työryhmä valmisteli yliopistojen perusrahoituksen turvaamista koskevaa uutta kehittämislakia ja jätti sitä koskevan muistionsa joulukuussa 1999. Raportissa osoitettiin, että yliopistojen perusrahoituksesta leikattiin vuosina 1993–94 yli 400 miljoonaa markkaa. Kuoppa on jäänyt ammollaan, ja rahoitus on palannut vasta nyt 1990-luvun alun tasolle. Samaan aikaan yliopistojen tulokset ovat jatkuvasti kasvaneet. Maisteritason tutkintojen määrä on kasvanut 50 %, tohtorien 140 %. Suoritettujen tutkintojen hinta on laskenut 28 %:lla.

On siis ainakin tehostettu. Ja se tuntuu. Yliopistoissa liikkeudessaan ei tarvitse erikseen kysellä, mitä kuuluu. Opettajien ja opiskelijoiden turhautuminen paistaa kaikkialta. Virkoja ja toimia on täytyntä jättää täyttämättä ja kursseja jouduttu perumaan. Kirjoja ei voi hankkia, välineet rappeutuvat, pienryhmäopetuksesta tai yksilöllisestä ohjauksesta puhuminen on huonoa pilaa. Kansainvälinen vertailu osoittaa, että vain

harva OECD-maa sijoittaa yliopisto-opiskelijaan vähemmän kuin Suomi. Se ei liene kenellekään ylpeyden aihe, ei ainakaan maalle, joka vannoo tiedon ja osaamisen nimiin. Samassa ahdingossa ovat kaikki tieteen ja opetuksen alat, yhtä lailla luonnontieteet ja tekniikka kuin humanistiset ja yhteiskuntatieteelliset alat.

Suomen menestyminen vaatii korkeimman opetuksen ja perustutkimuksen ravitsemista laajalla rintamalla, muuten kulttuurin ja samalla talouden kasvupohja käy nopeasti hedelmättömäksi. Edellä mainittu työryhmä esitti selkeät keinot, joilla yliopistojen talous korjataan. Kuoppakorotuksena myönnetään kuuden vuoden ajan 110 miljoonaa markkaa vuosittain. Tutkintotavoitteiden kasvu kompensoidaan 2/3:n osalta, ja kustannustason nousu, siis sekä palkkakustannusten nousu että inflaatio, kompensoidaan kokonaan. Lääkkeet ovat selvät, mutta niin ovat tavoitteetkin. Vuosina 2000–2004 maisterintutkintojen tavoitteet nousevat 21 %, tohtorintutkintojen 27 %.

Ja mitä tieto vuoden 2001 budjettikehyksestä lupaa? Ei lainkaan lisäystä perusrahoitukseen.

Koulutukseen ja tutkimukseen panostaminen on reaalinen investointi, vakava asia eikä mikään korulause. Tärkeämpää kuin pohtia valtion mahdollisuuksia säästää lähivuosina menoistaan on kiinnittää huomio seuraavien vuosikymmenien henkisen ja aineellisen vaurauden lähteisiin. Keinot ovat tiedossa. Ne on pantava viivyttelystä toimeen.

Kirjoittaja on Suomen yliopistojen rehtorien neuvoston pääsihteeri ja Helsingin ja Joensuun yliopistojen tähtitieteen dosentti.

